

Piccolo rimo : in sistem da proporz pil Grischun

Autor(en): **Accola, Thomas / Cathomen-Monn, Ursulina**

Objekttyp: **Article**

Zeitschrift: **Igl Ischi : organ della Romania (Societat de Students Romontschs)**

Band (Jahr): **75 (1990)**

Heft 2

PDF erstellt am: **23.07.2024**

Persistenter Link: <https://doi.org/10.5169/seals-881596>

Nutzungsbedingungen

Die ETH-Bibliothek ist Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Inhalten der Zeitschriften. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern. Die auf der Plattform e-periodica veröffentlichten Dokumente stehen für nicht-kommerzielle Zwecke in Lehre und Forschung sowie für die private Nutzung frei zur Verfügung. Einzelne Dateien oder Ausdrucke aus diesem Angebot können zusammen mit diesen Nutzungsbedingungen und den korrekten Herkunftsbezeichnungen weitergegeben werden. Das Veröffentlichen von Bildern in Print- und Online-Publikationen ist nur mit vorheriger Genehmigung der Rechteinhaber erlaubt. Die systematische Speicherung von Teilen des elektronischen Angebots auf anderen Servern bedarf ebenfalls des schriftlichen Einverständnisses der Rechteinhaber.

Haftungsausschluss

Alle Angaben erfolgen ohne Gewähr für Vollständigkeit oder Richtigkeit. Es wird keine Haftung übernommen für Schäden durch die Verwendung von Informationen aus diesem Online-Angebot oder durch das Fehlen von Informationen. Dies gilt auch für Inhalte Dritter, die über dieses Angebot zugänglich sind.

P I C C O L O
P R I M O

In sistem da proporz pil Grischun

T H O M A S A C C O L A

Translatau dil tudestg da Ursulina
Cathomen-Monn

Eis ei propi nunpusseivel el cantun Gris-
schun d'eleger il cussegl grond tenor il
sistem da proporz?

Muntass quei en mintga cass la mort dils
cumins? Lein zaccuder in tec vid quels
principis nunbalucconts dalla politica
grischuna! In sistem aunc niev el cantun
Grischun, la colligiazion da circuits electo-
rals, lubess numnadamein da far ina cum-
binaziun denter cumin ed elecziun da
proporz. — Priu ch'ins vegli insumma il
proporz!

Deputau Rest Luis Deplazes da Rabiun ei
bein strusch in amitg dil sistem electoral
da proporz. Ins hagi ussa «zambergiu»
ditg avunda vid il cumin. Il pievel vegli sim-
plamein buca il proporz, quei duei ins ussa
inagada acceptar, ha il deputau dalla Sur-
selva sevilau el cussegl grond ils 2 da mars
1990. Ed il parlament dil ludeivel stadi gri-
schun ha decidiu en quei senn. In postulat
dils socialdemocrats, che pretendeva la
tscharna tenor proporz per circuits cun
treis e dapli sedias el parlament, ei vegnius
fiers cun 59 : 33 vuschs. La regenza ei
gnanc vegnida incumbensada d'examinar,
schebein e co il Grischun sco tierzdavos

cantun svizzer pudessi eventualmein
midar al sistem electoral da proporz.
Pertgei in proporz?

In miez onn pli tard, ils 23 da settember,
fruschan ils menaders politics dil Grischun
tut surstai il egls. Eran els gie fermamein
perschua di ch'il pievel grischun vegli
senz'auter era aunc ina fiasta grischuna
pigl onn da giubileum 1991. Las resalvas
dils socialdemocrats haveva il cussegl
grond tarmess dall'aua giu cun 96 encun-
ter 6 vuschs. E quei tup pievel electoral va
e refusescha il credit da basa per la fiasta
cun in surpli buca meins demonstrativ!

Il credit da basa per la Fiasta grischuna 91
ei mo in exempel per mussar che las rela-
ziuns politics el cussegl grond s'accorde-
schan buca cul meini dil pievel electoral
activ. Per quei dat ei mintgaton per la re-
genza e pil cussegl ina sorpresa all'urna.
Auters exempels fussen las iniciativas dil
pievel davart il referendum per credits da
baghegiar vias e per indrezs da far neiv.
Omisduas iniciativas han giu gnanc la
minima schanza el cussegl grond, ein den-
ton vegnidas refusadas dil pievel mo per
paucas vuschs.

Ins sa era trer la schiuala e sefutar da
quels fatgs. Jeu sun denton dil meini che
talas surprisas da dumengias d'elecziun
sappien alla liunga buca esser d'avantatg
per ina cuminonza. Las decisiuns dil parla-
ment stuessen anflar in clar sustegn dil
pievel electoral. Ideas e propostas stues-
sen vegnir tractadas da rudien en debat-
tas; las resalvas ed ils interess d'ina mino-
ritad astgassen buca simplamein vegnir
stuschai dalla vart, pli u meins senza com-

mentari. Quella regola ha la maioritad burgheisa dil cussegl grond savens violau duront ils siat onns ch'jeu hai assistiu sco rapportader allas sesidas. Mo pertgei duess ella in summa respectar quellas reglas, sche l'opposiziun en nies cantun dispona mo d'in per paucs mandats el cussegl e para dad esser ina quantidad negligibla — entochen alla proxima elecziun.

Il meini dils deputai . . .

Elecziuns e calculaziuns

La forza da decisiuns dil parlament ei in dils motifs a favur dil dretg da vuschar tenor proporz. In secund ei la creanza politica. In sentiment natural per justia pretendess che las partidas seigien representadas el parlament pli u meins a proporziun da lur adherents el pievel electoral. El Grischun constat quei denton gia dapi decennis buc, e la discrepanza ei aunc carschida ils davos onns. Lein mo dar in'egliada sils resultats dallas elecziuns circuitalas e las tscharnas el cussegl naziunal digl onn 1987.

Quota electorala e sedias el cussegl grond
Per gnanc ina partida el cantun Grischun corrispunda la quota electorala era alla representaziun el cussegl grond. Quei semuossa sch'ins cumpareglia ils resultats contonschi enteifer in miez onn, 1987, per las elecziuns circuitalas e las tscharnas el cussegl naziunal. Per illustrar il potenzial dalla «representanza verda» ch'ei oz per gronda part buca organisada, ein ils resultats dalla «Gliesta dals burgheis libra» e la gliesta «Autunna Verde» buca vegni summai.

Partida	CG	CN	Dretg a:
PCD	37 (30,8%)	28,4%	35
PPS	42 (35,0%)	20,0%	24
PLD	30 (25,0%)	18,2%	22
PS	10 (8,3%)	19,5%	24
Verds	1 (1,2%)	12,4%	15

Per las tscharnas el cussegl naziunal han duas gliestas verdas survegniu 12% dallas vuschs da partida, el cussegl grond sesa mo gest ina representanta. Ils socialdemocrats han contonschiu in tschunavel dallas vuschs, denton mo biebein 8% dallas sedias el parlament. La PCD e la PLD ein perencunter surrepresentadas e la PPS, cun ina quota electorala da 20%, posseda buca meins che 42 dils 120 mandats, pia 35%.

. . . corrispunda tuttavia buc adina a quel dil pievel

Ins sa argumentar che elecziuns cantunales e naziunales seigien dua pèra calzers dil tuttatfatg differentes ch'ins sappi buca cumparegliar. Quei constat, mo omisdua pèra munglassen s'adattar als peis senza far mal al purtader. Dapresent ei la cumposiziun dil cussegl grond semplamein buca pli tolerabla.

Mantener quei ch'ei dign da vegnir manteniu

Emprovas d'introducir in sistem electoral pli gest hai era gia dau pli baul. Quater gadas ha il pievel grischun denton gia refusau a l'urna l'introducziun dil proporz. Ils onns 1937, 1947 e 1960 han ins empruau cun in sistem electoral da proporz voluntari, las empremas duas gadas dil reminent cun la benedicziun dalla regenza e dalla maioritad dil cussegl grond. Silsuentter havessen ils circuits stuiu introducir il proporz, sche 20 resp. 25% dallas persunas cun dretg da vuschar havessen giavischau quei. Quellas treis empremas emprovas han disdiu, e quei oravontut pervia digl argument che tut ils circuits e deputai stoppien esser suttamess al medem sistem d'elecziun.

Ils 1982 ei ina iniziativa dils socialdemocrats ida da l'aua giu. Quella pretendeva il proporz per tut ils circuits cun duas u pliras sedias. Il resultat da quella votaziun era dil reminent fetg clars, ton el cussegl grond sco all'urna. El cumbat electoral argumentav'ins quella gada che l'introducziun dil proporz muntassi en plirs cir-

cuits la mort dil cumin. E sch'ins vegli gia introducir il proporz, stoppien ins ingrondir ils circuits electorals. Quei fussi denton in'intervenziun seriusa en structuras politicas fermamein enragischadas el pievel. En in cantun aschi variaiu sco il Grischun eis ei franc ina necessitad politica ch'ins pren risguard sin divergenzas cultural-linguisticas e confessionalas. Ed igl ei da gronda impurtonza che las valladas pauc populadas seigien representadas adequatamein el cussegl grond, schizun ils circuits isolai dad Avras e Stussavgia cun lur paucs tschiens habitonts. Tgi che pren adina puspei partida sin plaun federal pils interess dallas regions periferas astga buca negligir quellas enteifer ils agens cunfins cantunals. Quei gener da protecciun dallas minoritads sto il cantun Grischun perquei era selubir el futur. Plinavon duessen ils circuits era saver mantener vinavon lur tradiziuns sco il cumin, sch'ils votants e las votantas giavischan quei. Quella occurrenza festiva ha — oravontut en regions isoladas — ina muntada sociala che dat alla populaziun la caschun da s'entupar e sediscuorer.

Co funcziunescha il sistem «Piccolo Primo»?

Dus exempels: Ina colligaziun da circuits electorals pli pintga ed ina pli gronda, duein illustrar co il niev dretg electoral da proporz funcziunescha e tgei effect ch'el pudes haver. Sco basa surveschan ils resultats dallas elecziuns el cussegl naziunal 1987. Ils exempels ein spirontamein aritmetics. Sche las tscharnas en quellas colligaziuns da circuits electorals vegnessen fatgas oz tenor il principi «Piccolo Primo», savessen ils resultats variar in tec. Per l'ina ein ils verds buca organisai ellas duas regions, per l'autra sfalsificheschan ils parlamentarism federalis en uffezi il maletg, perquei ch'els cumparan buc ellas elecziuns circuitualas.

Exempel 1

La colligiaziun da circuits electorals cumpeglia ils dus circuits Trin e Razen. Ins sto pia occupar dus mandats directs ed otg sedias tenor il proporz. Ils dus mandats directs vegnan attribui a quella partida ch'ha contonschiu el circuit correspondent las pli biaras vuschs da partida, damai la PPS (Trin) e la PCD (Razen). Ella colligiaziun da circuits electorals han las partidas contonschiu ils suandonts resultats da partida:

PCD	4433	2 sedias
PS	3752	2 sedias
PPS	3128	1 sedia
PLD	2684	1 sedia
Verds	2095	1 sedia

Ella secunda repartiziun survegn la PPS aunc in mandat restont. La situaziun se presenta damai total sco suonda (en parantesa las sedias contonschidas totalmein ellas tscharnas circuitalas dil 1987):

PCD	3 sedias (5)
PPS	3 sedias (2)
PLD	1 sedia (2)
PS	2 sedias (1)
Verds	1 sedia (0)

Exempel 2

Quella colligiaziun da circuits electorals cumpeglia Tumljasca, Tusaun, Schons, Avras e Valrein. En tut ils tschun circuits ha la PPS contonschiu il 1987 las pli biaras vuschs da partida e survegn perquei tut ils tschun mandats directs. Plinavon hai quater mandats da reparter tenor il proporz. Ell'entira colligiaziun da circuits electorals han las partidas survegniu las suandontas vuschs da partida:

PCD	1622
PS	3014
PPS	6130
PLD	3481
Verds	1381

Sch'ins procedess damai tenor la metoda usitada sco quei ch'ella vegn applicada per las elecziuns el cussegl naziunal, survegness la PPS (cun ina quota electorala da 39%) 7 dallas 9 sedias, perquei ch'ella ha gia ils 5 mandats directs. Quei ha nuot pli da far cun proporz. Per curreger repartin nus las quater sedias dallas colligiaziuns da circuits electorals sco mandats restonts, e quei duas sedias alla PLD e mintgamai ina alla PS e la PCD. Il resultat final se presenta damai sco suonda:

PCD	1 sedia (0)
PS	1 sedia (0)
PPS	5 sedias (7)
PLD	2 sedias (2)
Verds	0 sedia (0)

Igliev da Columbus

Ei il sistem electoral da proporz in summa aunc pusseivels, sch'ins vul risguardar quellas cundiziuns da basa? Ed ei il tema proporz buca gia daditg giud meisa, suenter ch'il pievel ha detg quater gadas na e ch'il cussegl grond ha avon in onn gnanc pli vuliu entrar en discussiun?

Il tema savess il proxim temps tuttavia puspei daventar actuals. Per l'ina ha il cussegl grond inoltrau la davosa sessiun d'october ina moziun che propona la revisiun totala dalla constituziun cantunala digl onn 1892(!). En cass ch'ins semetta vid quella lavur, vegn era puspei mess en discussiun il dretg da vuschar. Per l'otra san tut las partidas en principi fetg bein che la giurisdicziun grischuna sto vegnir reformada. Quella dependa essenzialmein dalla repartiziun dils circuits, sia revisiun ei denton in'incumbensa pil 21avel tschentaner. Lein perquei buca discuorer d'ingrondir ils circuits.

Tgei gener da sistem electoral da proporz stuess quei alura esser per cunvegnir alla situaziun dil cantun Grischun? Ei dat tuttavia ina pusseivladad, numnadamein ina cumbinaziun da mandats directs e colligiaziun da circuits electorals.

Mintgin dils 39 circuits numna vinavon directamein in representant ni ina representanta el cussegl grond. Quels 39 mandats directs san vegnir occupai tras elecziuns all'urna ni sin cumin.

Ils ulteriurs 81 mandats vegnan reparti sin colligiaziuns da circuits electorals e quei tenor la quota da populaziun. Enteifer ina

colligiazion da circuits electorals vegnan ils mandats scumparti en in'elecziun all'urna a tenor il proporz.

Igl emprem il pign

Il model per questa soluziun ei il princip dil «Piccolo Primo». Il pign vegn igl emprem: per l'ina dat ei neginas midadas pils 19 circuits pauc populai cun mo ina sedia el cussegl, ed els astgan era aunc dir in plaid a caschun dallas elecziuns ella colligiazion da circuits electorals. Per l'otra han dacheu-denvi era las partidas pintgas ina schanza d'occupar in plaz el cussegl grond.

Con grondas duein quellas colligiazions da circuits electorals esser? Era cheu vala il princip dil «Piccolo Primo» che munta quella gada «aschi pign sco pusseivel». Ei secapescha da sesez ch'ins creescha buca colligiazions da circuits electorals sur ils cunfins linguistics ora, sche quei selai evitar. Els treis circuits Calanca, Roveredo e Mesocco, ils quals ins savess unir ad ina colligiazion da circuit electoral Moesano, vegnessen per exempel mo dus dils tschun mandats reparti tenor il proporz. Per ch'il proporz funcziuneschi tuttina, vala per colligiazions da circuits electorals ch'han mo quater ni pli paucs mandats da reparter ina regla speciala: La repartiziun da quellas sedias succeda tenor la medema metoda sco per ils mandats restonts dallas elecziuns el cussegl naziunal — cun resguardar ils mandats directs gia acquistai (cf. tabella 2). «Piccolo Primo» era cheu: Inagada che la partida gronda dalla

regiun ei gia saziada dils mandats directs ch'ella ha contonschiu, duein ils pigns astgar ir igl emprem al pursepen dil proporz. Aschia san ins reparter igl entir in-tschess dil cantun en silmeins 13 colligiazions da circuits electorals, ed il proporz funcziunescha tuttina dapertut.

La repartiziun en colligiazions da circuits electorals

Co sepresentass ina repartiziun dil cantun Grischun en colligiazions da circuits electorals?

Cheu ina proposta — secapescha ch'ei dess era outras variantas pusseivlas. Per la repartiziun vein nus mirau ch'ei setracti da regiuns, ellas qualas ils circuits stattan gia oz en stretg contact in cun l'auter, seigi quei entras ina organizaziun da planisaziun regiunala ni ch'el appartegnan al medem district.

Colligiazion da circuits electorals I: circuit Cuera (1 mandat direct, 22 sedias tenor proporz).

Colligiazion da circuits electorals II: circuit Tschun vitgs e Maiavilla (2/10)

Colligiazion da circuits electorals III: circuits Sievgia, Aschera, Jenaz, Luzein, Cuvlignas e Claustra (6/3, metoda da mandats restonts).

Colligiazion da circuits electorals IV: circuit Tavau (1/6).

Colligiazion da circuits electorals V: circuits Scanvetg e Churwalden (2/2, metoda da mandats restonts).

Colligiazion da circuits electorals VI: circuits Razen e Trin (2/8).

Colligiazion da circuits electorals VII: circuits Stussavgia, Glion e Lumnezia (3/6).

Colligiazion da circuits electorals VIII: circuits Rueun e Mustér (2/5).

Colligiazion da circuits electorals IX: circuits Tumliasca, Tusaun, Schons, Avras e Valrein (5/4, metoda da mandats restonts).

Colligiazion da circuits electorals X: circuits Alvaschein, Sursés, Belfort e Bravuogn (4/2, metoda da mandats restonts).

Colligiazion da circuits electorals XI: circuits Mesocco, Roveredo e Calanca (3/2, metoda da mandats restonts).

Colligiazion da circuits electorals XII: circuits Bregaglia, Engiadin'ota, Puschlav e Brusio (4/10).

Colligiazion da circuits electorals XIII: circuits Val Müstair, Surtasna, Suottasna e Ramosch (4/2, metoda da mandats restonts).

Disavantatgs?

Ins vegn uss a renfatschar a mi, scrivotter bletsch, che quella proposta hagi disavantatgs considerabels. Quei seigi buca pli elecziuns uninominalas e la tscharna dils suppleants seigi buca reglada. Il cumin vegni disqualificaus e la procedura seigi bia memia cumplacada per evaluar ils resultats. Ei detti differents mandats pil cussegl grond, da quels occupai ella procedura directa tenor il maiorz ed auters tenor il proporz. Candidatas e candidats cumprovai savessien trer la cuorta ellas elecziuns directas, ins anflassi strusch avuna candidatas e candidats e tut priu fussi la lavur memia gronda per las partidas. Quellas renfatschas ein per part gia vegnidat fatgas en discussiuns da pli baul. Ellas ein denton buca giustificadas.

Il cumin manteness ina pulita impurtonza

L'elecziun uninominala

Igl argument che la persunalitad dil candidat ni dalla candidata giogi negina rolla pli ellas elecziuns da proporz ei ina veglia canzun gia empau antiquada! Las elecziuns el cussegl naziunal cumprovan regularmein il cuntrari en nies cantun. Las persunalitads las pli profiladas contonschan era las pli biaras vuschs; il success dalla PS ellas treis davosas elecziuns fuss per exempel strusch staus d'immaginar senza la corifea Martin Bundi.

Ils suppleants

Ils suppleants e las suppleantas el cussegl grond san vegnir elegi sco tochen dacheu els 39 circuits — in entochen treis tenor il diember da populaziun. Quei garantess era che tut ils 39 circuits seigien adina representai el cussegl.

Il cumin

Quei cumin elegia aunc adina il mistral, la dertgira circuitala, il mediatur, in deputau el cussegl grond ed il ni ils suppleants. El vess pia aunc adina avunda da far. Ei po esser che circuits da cumin cun in diember da populaziun pli grond resentan l'elecziun da plirs deputai all'urna sco ina sperdita. Ins sto denton era veser ch'il cumin ei en quei cass, muort la fleivla participaziun allas votaziuns, in instrument electoral plitost dubius. En circuits pli pigns, nua

ch'il cumin ei giustifiaus ed ei era d'impurtonza sociala, resta el sco tochen dacheu.

L'evaluaziun

Quella vegn senza dubi a dar in tec dapli da far, mo el temps dall'elavuraziun da datas e dil telefax ei quei senz'uter pusseivel. In sistem electoral pil Grischun duess buca pli sebasar sil traffic en carrosscha.

Duas sorts mandats

Igl ei franc buca aschi relevont tenor tgei princip ch'in representant dil pievel vegn tscharnius. Pli impurtont ei ch'il temps d'uffezi seigi dapertut tuttina liungs e che tuts hagien ils medems dretgs e duers. Il «Piccolo Primo» fa neginas differenzas en quei risguard.

Ils candidats

Jeu partel dall'idea che la medema persuna sappi candidar per in mandat direct en in cert circuit ed a medem temps era vegnir purtada d'ina partida silla gliesta dalla colligiaziun da circuits electorals. Cun quei ch'ils resultats dils circuits ein probabla-
meins tuttina enconuschents igl emprem, vegn l'evaluaziun strusch tangada cheutras. Plinavon havessen las partidas ed ils votants e las votantas la pusseivladad da metter in num duas gadas silla gliesta. Ed il

pievel electoral savess era panaschar — sco per las elecziuns el cussegl nazional.

La lavur dallas partidas

Sche dueian ellas numdadiu luvrar in tec dapli! Las stentas vegnan dil reminent levgiadas in tec muort las periodas d'uffezi prolunghidas sin treis onns. Mo l'elecziun d'in parlament cantunal mereta bein in cumbat electoral — oz dat ei gie quasi buc in tal. Tras l'elecziun da proporz daventass il cumbat electoral era puspei dapli ina concurrenza d'ideas politicas. E tgei auter duei la politica era esser?

Ina necessitad stringenta

Jeu vi tuttavia buca pretender ch'il model «Piccolo Primo» seigi gia perfetgs e senza macla. La legislativa survegness cun «Piccolo Primo» senza dubi dabia lavur. Ins stuess midar igl art. 13 dalla constituziun cantunala, cumpletar la lescha davart la repartiziun dil cantun en districts e circuits e reveder la lescha davart l'execuziun dils dretgs politics. Eventualmein duvrass ei era aunc in'ordinaziun.

Ina tala midada legislativa pretenda gronds sforzs dalla regenza, dil parlament e dil pievel electoral, gnanc tgisà. Mo in dretg electoral cantunal mid'ins gie buca mintga treis jamnas. Inagada per tschentaner duess ei denton esser pusseivel. Per la cultura politica el Grischun fuss quei necessari!